

"שומר החומות" במבחן השגת מטרתו המדינית של המבצע

מאת ד"ר חנן שי

מבט מבס"א, מס' 2,046, 24 במאי 2021

תקציר: מבצע שומר החומות נועד לממש מטרה מדינית שהוגדרה כ"החזרת השקט והביטחון לישראל". חרף הביצועים הצבאיים המרהיבים והשמדה נרחבת של מטרות, מצטייר שהשליטה במשך השקט ובאיכות הביטחון תישאר, כמו לפני המבצע, בידי חמאס .

על-פי הצהרת רה"מ מטרתו המדינית של מבצע שומרי החומה הייתה "להחזיר את השקט והביטחון לישראל". זו גם הייתה המטרה המדינית של מבצעי קדש, של"ג וחומת מגן בעבר הרחוק יותר, ובמלחמת לבנון השנייה וצוק איתן בעבר הקרוב.

בקדש, בשל"ג, ובחומת מגן הוגדרה משימת צה"ל כ"הסרת האיום"; ואכן, השגת משימה זו יצרה מציאות מבצעית שמנעה את חידוש האיום והותירה בידי ישראל את המפתח לשמירה ארוכת זמן של השקט והביטחון .

ערב מלחמת לבנון השנייה החליף צה"ל את דוקטרינת הלחימה המסורתית שלו שנועדה להכריע את האויב, בדוקטרינה חליפית החותרת לגרום לאויב להפסיק את הלחימה כתוצאה מהרתעתו, אף ללא השבתת משאביו או השמדתם. ברוח זו הוטל על צה"ל במלחמת לבנון השנייה להרתיע את חיזבאללה על-ידי הפתעתו בעוצמת תגובתו של צה"ל ובאמצעים הטכנולוגיים המרהיבים שברשותו. חיזבאללה אמנם הופתע, אך מאחר ולא הוכרע - הוא לא הורתע, וישראל נקלעה למלחמת התשה קשה וארוכה (34 יום) שמשכה הוכתב על-ידי האויב. צה"ל לא השיג במלחמה קלפים צבאיים חזקים המאפשרים לישראל לשלוט באיום שנותר בעינו ואף צמח לממדים מפלצתיים. שתי וועדות נפרדות שהוקמו בעקבות המלחמה ("וינוגרד" ו"שומרון") הגיעו למסקנה שעל צה"ל לגנוז את דוקטרינת ההתרעה ולשוב לדוקטרינת ההכרעה המסורתית שלו.

חרף התחייבות צה"ל לגנוז את דוקטרינת ההתרעה על יעדיה החמקמקים, נותרה המשימה בצוק איתן חלולה וחמקמקה: "ללמד את האויב לקח" ולהרתיעו מחידוש הירי על ישראל באמצעות מהלומות קשות ופגיעה בסמליו ובכלל זה פגיעה וחסול במנהיגים. כמו ב-2006, אף ב-2014 לא הוסר האיום ולא הושגו הישגים צבאיים משמעותיים שאפשרו את מניעת חידוש האיום והעצמתו, דבר שהפך את חיי תושבי הדרום ל"רולטה רוסית".

אין לדעת את מהותה המדויקת של משימת צה"ל במבצע שומר החומות כפי שהגדירה הרמטכ"ל. מהגדרתה על-ידי אנשי תקשורת, "לשעברים", ואף דובר צה"ל ומפקדיו כ"הנחתת מכות קשות על מנת להרתיע את האויב" מצטייר שהמשימה חזרה להיות "הסרת האיום" בדוקטרינה של הכרעה. אולם בשונה מדוקטרינת ההכרעה המהירה והסימולטנית שהופעלה במאה הקודמת, ההכרעה במבצע שומר החומות מבוססת על השמדת מרכיבי האיום באופן ליניארי והדרגתי.

הבעיה בהכרעה הדרגתית מעין זו היא שמשך הלחימה מתארך ואין אפשרות להעריך מראש את משך המערכה או להכתיב את מועד סיומה. אלו עובדות המתנגשות חזיתית בהנחת יסוד בתפיסת הביטחון הלאומית של ישראל לפיה עומד לרשות ישראל פרק זמן מדיני מוגבל (וכיום, בגלל הרשתות החברתיות גם פרק זמן ציבורי-חברתי מוגבל).

שיטה זו אף מנוגדת להנחת יסוד מסורתית נוספת לפיה על צה"ל להיערך לפתיחת מבצעו בהשגה מהירה של שתי מטרות: נטרול המרכיב באיום שיוצר את הסיכון הגבוה ביותר מבחינת ישראל, והשתלטות מהירה ככל האפשר על שטח חיוני, אפילו מוגבל בהיקפו, שתעניק לישראל קלף חזק להסדרה מדינית שתבטיח את מניעת חזרת האיום, או לחלופין תקנה לצה"ל את השליטה המבצעית הנחוצה למניעת חזרתו במידה ולא תושג הסדרה מדינית.

במבצע שומר החומות היו לצה"ל הצלחות רבות: בתחום ההגנתי הוא סיכל את ניסיונות החדירה הקרקעית מהרצועה לישראל; בתחום ההתקפי הוא השמיד מרכיבים רבים מאוד באיום: חלקם בעלי השפעה ישירה ומיידית על השגת שקט וביטחון (משגרים, רקטות, מחסני אמל"ח, מנהרות, מפעילים, דמויות מפתח), חלקם בעלי השפעה רחוקת טווח, או תודעתית-מורלית בלבד.

יחד עם זאת, מצער לציין שחרף הצלחה מרהיבה וחסרת תקדים באיתור, יירוט, והשמדת מסה עצומה של מטרות הסתיים המבצע ללא השגת שתי מטרות צבאיות חיוניות להשגת שקט וביטחון אמיתיים:

- חיסול מלא או כמעט מלא של הרקטות - המרכיב באיום שיוצר את הסיכון הגבוה ביותר להפרת השקט והביטחון בדרום ובמרכז המדינה.
- תפיסת שטח שאחזקתו על-ידי צה"ל תבטיח בוודאות גבוהה שהאיום לא ייבנה מחדש.

כך הסתיימה מערכה צבאית נוספת עתירת הישגים אך ללא "ניצחון צבאי מוחץ, מובהק וחד משמעי" המאפשר את השגת מטרות המדינית - "החזרת השקט והביטחון לישראל". השקט והביטחון נותרו תלויים בסיום המבצע, כמו לפניו, ביד המקרה והגורל, דהיינו "בהרתעה" שהמבצע חולל בתודעת חמאס. הרתעה במקצוע הצבאי הינה גורם משפיע שלעולם לא ניתן להעריכו ולפיכך אסור להעניק לו משקל כלשהו. יצחק רבין הגדירה כבבל"ת וכך התייחס אליה בתפקידו הצבאיים והמדיניים.

על צה"ל ומפקדיו מוטלות כעת שתי מטלות חיוניות :

- להשלים מהר ככל האפשר את "מהפכת הרמטכ"ל כוכבי" שאפשרה את ההישגים המרהיבים במבצע שומר החומות, תוך הוספת המרכיב הנחוץ להכרעת המערכה הבאה בהשבתה סימולטנית מהירה של המערכת היריבה ובכלל זה הכלל-זירתית.
- למחוק מתודעת צה"ל ומשפתו המקצועית את שאריות שרידי דוקטרינת "הניצחון בהרתעה" שלה התמכר בעשורים האחרונים על חשבון "השקט והביטחון לישראל".

* ד"ר חנן שי הוא מרצה לחשיבה אסטרטגית מדינית וצבאית בחוג למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן.